

Isparta İl Merkezi'nde Bulunan Türbeler

Yard. Doç.Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ*
Şirin GÖKMEN*

Özet: Halkbilimin önemli araştırma konularından olan türbeler etrafındaki geleneksel uygulamalar, temel olarak halk inanışları başlığı altında incelenmektedir. Türbeler, içinde yatan kişilerin mezarlarında var olduğuna inanılan güçten yararlanma çerçevesinde, insanların çeşitli istek ve dileklerini dile getirdikleri, hastalıklarına çare aradıkları yerler olarak kullanılmaktadır. Türbeler çevresindeki geleneksel uygulamaların bir bölümü, insanların çeşitli dileklerini (evlenmek isteyen gençlerin kısmet açmak, çocuk dilemek, evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, hastalığına şifa aramak vb.) kapsamaktadır. Bu makalede, Isparta İlinde bulunan 39 türbenin halkbilimsel açıdan ele alınarak, türbelerin tam olarak bulunduğu yerlerin, türbelere yatan kişiler konusunda bilgilerin, türbelere atfedilen efsane ve hikâyelerin, hangi amaçlarla türbelerin ziyaret edildiğinin belirlenmesi ve türbeleri ziyaret edenler tarafından gerçekleştirilen geleneksel uygulamaların incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, inceleme kapsamına alınan türbelerden bazıları: Aldan Dede (Alaeddin Efendi), Andık Dede ve Delikli Taş (Andık Deresi), Arap Beşir Dede (Hacı Beşir), Ayırt Dede, Beşkazalı Osman Zühtü Efendi, Gök Veli Sultan-Şeyh Recep (Ayak Dedesi), Hacı İsmail Sultani/Abdulkadir Geylani, Halife Sultan, Hızır Abdal Sultan (Hızır Dede), Hüseyin Baş Dede) türbeleridir.

Anahtar Kelimeler: Halk bilimi, halk inançları, türbe, adak, Isparta

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü / ISPARTA
fnozan@hotmail.com

* Konya Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi .KONYA

1. Giriş

Halkbilimin önemli araştırma konularından olan türbeler etrafında görülen geleneksel uygulamalar, temel olarak halk inanışları başlığı altında incelenmektedir. İslamiyet'te türbelerin önemli bir yeri vardır. Türbeler dince, mezhepçe, tarikatça ulu sayılan veya sultanlar, emirler gibi devletin önde gelen kişileri için inşa edilen mezar anıtlarıdır.

(http://www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/T/139.htm.) “Türab” veya “terb” kelimelerinden türeyen türbe, Arapça kökenli bir kelime olup, Arapça'da *üstü kubbe ile örtülü mezar* - Farsça'da *çatısı kubbe biçiminde olan yapı* anlamındadır (<http://www.atamanhotel.com/tr/seljuk-medrese.html>). Türbede hizmet görenlere, türbenin temizlik vs. işlerine bakanlara *türbedar* adı verilmektedir. Türbe, Osmanlı ve Türk-İslam mimarisinde çok yaygın olan bir yapı tarzıdır (Sözen ve Tanyeli:242, Rehber Ansiklopedi 1984a: 43). Türkistan'daki Türklere ait çadır sanatından esinlenerek mimariye uygulanmıştır.

İslam öncesinde değişik ölü gömme gelenekleri bulunmaktadır. Eski Anadolu'da ölülerin evlerin içine, döşemelerin altına, höyüklere, kuyu biçiminde kazılmış yerlerde özel küplere, odacıklara, veya taştan oyulmuş yerlere gömüldüğünü gösteren buluntular mevcuttur (Durdu ve Durdu 1998: 51, İnan 1972: 178: 180). Eski Türkler'de ölüleri toprağa gömme âdeti olduğunu, gömüldükten sonra mezar üzerine, duvarlarında ölünün resmi ve hayatında yaptığı savaşları anlatan tasvirler bulunan yapılar kurulduğunu belirtmektedir. İslam dininde ise ölü önce yıkanır, kefen giydirilir, cenaze namazı kılındıktan sonra tabut adı verilen sandıklarda taşınarak bazı yörelerde tabut ile bazı yörelerde ise tabutsuz olarak mezara konur (Ömek 1971: 52, Boratav 1994: 195). İşte bu âdet ve gelenekler, anıtsal türbe yapılarının doğmasına neden olmuştur.

Mimarisine oldukça önem verilen türbeler çevresindeki geleneksel uygulamalar; evlenmek isteyen gençlerin kısmet açmak, çocuğu olmayan kadınların çocuk dilemek, yeni evlenen gençlerin evliliklerinin huzur içinde geçmesini istemek, iş bulmak, ev-araba sahibi olmak gibi çeşitli dilek ve adakları kapsamaktadır. Türbelerin özellikleri, içinde yatan kişilerin mezarlarında var olduğuna inanılan güçten yararlanma çerçevesinde, insanların bu gibi çeşitli istek ve dilekleri yanında, hastalıklarına çare aradıkları yerler olarak kullanılmalarıdır. Halk hekimliği veya geleneksel tıbbın kaynağında da dini inançların ve büyüünün önemli bir yerinin olması, çoğu dinsel-büyüsel nitelik taşıyan türbe ve yatırlar etrafında gelişen geleneksel uygulamaların, halk hekimliğiyle ilgisini ortaya çıkarmaktadır (Ömek 2000:132). Halkın, sağlık-hastalık hakkındaki düşüncesinin kültürü ile şekillenmesi, özellikle gelenekselliğini büyük ölçüde korumakta olan topluluklarda insanların hastalandıklarında doktora gitmelerini önleyici rol oynayabilmektedir. Doktora gittiği halde şifa

bulamayan hastaların ise bu tür yerleri ziyareti, bir son çare olarak değerlendirilmektedir (Santur 2004:

http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=37830). Türbeleri ziyaret edenler, adaklar adayarak, istek ve dileklerinin gerçekleşmesini amaçlarlar. Türk Dil Kurumu sözlüğü adağı "*bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesilip yoksullara dağıtılmak veya kutsal bir güce yönelik niyette bulunmak*" şeklinde tanımlamaktadır (Türkçe Sözlük 1988:13). Ayrıca adak "*çok tanrılı dinlerde ve Hristiyanlıkta tanrıya bir isteğin yerine gelmesi için adanıp, istek gerçekleşince tapınağa sunulan her türlü eşya*" olarak da tanımlanmaktadır (Sözen ve Tanyeli 2001:12) İslam geleneğinde adak; "*bir isteğin yerine gelmesi veya bir korkunun giderilmesi arzusu ile Allaha yakarmak için mübah bir işi kendisine vazife kabul etme*" olarak tanımlanmakta ve adağa nezde denilmektedir (Rehber Ansiklopedi 1984b: 51). Adaklar çoğu kez koyun, sığır, vb. bir hayvan olmakla birlikte, para da olabilmektedir. Biçimi ne olursa olsun bu adakların özellikle türbelerde türbedarlara verilmesi âdet-tendir. Adak bir ibadet olarak kabul edilmekte ve sadece Allah için yapılmaktadır. Halkın, ölümler için para, mum ve benzeri şeyler adamaları, bu suretle büyük zatlara yaklaşmak, onlardan faydalanmak istemeleri İslam geleneğine göre uygun kabul edilmemektedir. Bir şarta bağlanıp bağlanmamasına göre adak iki grup altında incelenmektedir. Birincisi; şarta bağlı olmayan mutlak adak olup bunda niyetsiz, düşünmeden söylemek, isteyerek söylemek gibi kabul edilir. Bir şeyi söylerken, o şeyi kast etmese, söz arasında dilinden çıkmış olsa bile yapılması şart olur ve hemen yapılması gereklidir (Rehber Ansiklopedi 1984b: 51).

İkincisi; şarta bağlı olan mukayyed adak olup, bunda istenilen dilek gerçekleşince, adağın yerine getirilmesi koşulu doğar. Bir niyete kavuşmak, bir felaketi savmak, "hastam iyileşirse", "sınıfı geçersen,...." gibi şart koşularak yapılan adaktır. Bu adakta iki grup altında incelenir: Birincisi; gerçekleşmesi istenen bir şarta bağlanan adaktır ve adak adayan kimse şartın gerçekleşmesi ve Allah rızası için adağı yapmayı arzulamaktadır. İkincisi ise; "falan işi yaparsam, falanla konuşursam gibi" gerçekleşmesi istenmeyen bir şarta bağlanan adaktır ve bu tür adakta asıl maksat adak ve ibadet olmayıp, kişinin kendi iradesini kontrol edebilmesidir

(http://www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/A/adak.htm,

İslam Ansiklopedisi 1995: 338).

Bu makalede, Isparta İlinde bulunan 39 tarihi türbenin ele alınarak, türbelerin tam olarak bulunduğu yerlerin, türbelerde yatan kişiler konusunda bilgilerin, türbelere atfedilen efsane ve hikayelerin, hangi amaçlarla türbelerin ziyaret edildiğinin belirlenmesi ve türbeleri ziyaret edenler tarafından gerçek-

leştirilen geleneksel uygulamaların, türbedarlardan alınan bilgiler doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla inceleme kapsamına alınan türbeler: Aldan Dede (Alaeddin Efendi), Andık Dede ve Delikli Taş (Andık Deresi), Arap Beşir Dede (Hacı Beşir), Ayırt Dede, Beşkazalı Osman Zühtü Efendi, Gök Veli Sultan-Şeyh Recep (Ayak Dedesi), Hacı Sultani/Abdulkadir Geylani, Halife Sultan, Hızır Abdal Sultan (Hızır Dede), Hüseyin Baş Dede, Hu Dede, Ihlamur Dede, İncirli Dede, Kabakçı Dede, Kerim Dede, Kesikbaş Dede (Şehit Fethi Bey), Muarrem Dede, Pir Efendi Sultan, Sıtma Dede (Hu Dede), Şehit Osman Dede (Süt Dedesi), Şeremet Dede, Tez Murat Dede, Tiryaki Dede, Yakup Dede, Yavrucuzade (Kılıcı) Hacı Hüseyin Efendi, Bostan Çelebi Türbesi, Pamuk Dede Türbesi, Hacı Elfi Türbesi, Sarı Kadı Türbesi, Karataş Dede Türbesi, Niyazi ve Kerim Babalar, Tavganalı Şeyh Hacı Mehmet Nuri Efendi, Ateş Zade Şeyh Hacı Mehmet Efendi, Leblici Baba Türbesi, Kasap Cömert Dede Türbesi Miski Dede ve Kan Dedesi türbeleridir. Bunlardan 23 türbe halen ziyarete açıktır.

2. MATERYAL VE METOT

2.1. Materyal

Bu araştırmanın materyalini, Isparta İl Merkezi'nde bulunan tarihi türbeler ile ziyarete açık olan türbeler, türbelere ziyarete gelen kişilere ve türbedarlara uygulanan görüşme formları, çekilen fotoğraflar ve konuyla ilgili kaynaklar oluşturmuştur.

2.2. Metot

Araştırma kapsamında, 2004 yılında, Isparta Müftülüğü, Isparta Belediyesi ve yerli halkla görüşmeler yapılarak Isparta'da bulunan ve önceden var olduğu bilinen ancak günümüzde kaldırılmış ya da taşınmış olan türbeler ile halen ziyarete açık olan türbeler belirlenmiştir. Adresleri tespit edilen ve halen ziyarete açık olduğu belirlenen türbeler, mahallelere göre alfabetik olarak sınıflandırılmıştır. Buralara gidilerek, türbedarların tamamına (N=23) ve o gün ziyarete gelenlerden tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen ziyaretçilere (N=396), karşılıklı görüşme tekniğiyle, önceden hazırlanan görüşme formları uygulanmıştır. Kütüphane arşivlerinden ve yörenin yaşlı ileri gelenlerinden yararlanılarak türbelerde yatan kişiler ile türbelere atfedilen efsane ve hikâyeler tespit edilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

3.1. Isparta'daki Türbeler ve Adak Niyetleri

Isparta İl Merkezinde araştırma kapsamına alınan 23 türbede gözlenen adaklarda da bir şarta bağlı olan "mukayyed" ve bir şarta bağlı olmayan "mutlak"

adak tipleri hakimdir. Isparta 'da bulunan türbelerin günlük ziyaretçi sayılarına yönelik tanıtıcı istatistikler Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Isparta 'da bulunan türbelerin günlük ziyaretçi sayılarına yönelik tanıtıcı istatistikler

<i>N</i>	$\bar{X} \pm s\bar{X}$	<i>Minimum</i>	<i>Maksimum</i>	<i>VK</i>	<i>St. Hata</i>
23	17.61±51.05	1.0	250.0	2605.88	10.644

Çizelge 1'den de görüldüğü gibi türbelerin günlük ziyaretçi sayısı ortalama 17.61 ± 51.05 kişidir. Varyasyon katsayısının çok yüksek olmasının nedeni, günlük ziyaretçi sayılarının 1 ile 250 kişi arasında değişmesidir.

Ziyaretçi sayıları türbeye hangi adak niyetiyle gidildiğine bağlı olarak değişmekte olup, ziyaretçilerin belli başlı adak niyetlerinin şunlar olduğu belirlenmiştir: Çeşitli murat ve niyetler için, çocuk sahibi olmak için, evlenmek, kısmet açmak, şifa bulmak niyeti, hastalıklardan kurtulmak, ev sahibi olmak, iş sahibi olmak, sınav kazanmak, sınıf geçmek, kolay doğum yapmak,¹ kaybolan eşyasını bulmak, işlerinin düzelmesi, kutsal toprakları ziyaret edip hacı olmak isteği, emziren annelerin sütünün çoğalması isteği, askere giderken; sağ salim geri dönebilme, kolay askerlik yapma isteği, zengin olmak isteği, yürüyemeyen çocukların biran önce yürümesi dileği, üzüntü ve sıkıntıdan kurtulma dileği vb. Türbelere giden kişilere ne niyetle gittikleri sorulmuş ve alınan cevaplar Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Ziyaretçilerin türbeye gitme nedenlerine göre dağılımı

Türbeye Gitme (Ziyaret Etme) Nedenleri	Sayı	%
Çeşitli dilek ve istekler	15	3.79
Zayıf- cılız ve hasta çocukların iyileşmesi	12	3.03
Sıkıntılarından kurtulmak ve rahatlamak	5	1.26
Sara hastaları saralarından kurtulmak	1	0.26
Yağmur yağmasını dilemek	1	0.26
Yürümesi geciken çocukların yürümesini dilemek	6	1.51
Çocuk sahibi olmak	25	6.31
Acele işi olanların işinin biran önce olmasını dilemek	5	1.26
Büyüden ve çeşitli hastalıklardan kurtulmak	5	1.26
Çocuk sahibi olmak	4	1.01
Çiğerlerinden rahatsız olanlar iyileşmek	1	0.26
Zengin olmak	24	6.06
Askere giden gençler iyi bir askerlik geçirmek	10	2.52
Özel gecelerde zikir çekmek	10	2.52
Sıtma hastalığı olanlar iyileşmek	1	0.26
Sofralarında bolluk bereket dilemek	1	0.26
Çişini söylemekte geciken çocukları iyileştirmek	5	1.26
Nasip ve kısmet açtırmak	250	63.13
Ev, iş sahibi olmak, sınav kazanmak ve sınıf geçmek	5	1.26
Hacca gitmeden önce dua etmek	10	2.52
Toplam	396	100.00

Çizelge 2'de de görüldüğü gibi ziyaretçilerin en fazla %63.13'ü nasip ve kısmet açtırmak için, %6.31'i çocuk sahibi olmak için, %6.06'sı ise zengin olmak için türbeleri ziyaret ettiğini belirtmişlerdir. Bu niyetlerin karşılığında yapılan adakların ise şunlar olduğu belirlenmiştir;

1. Türbeye gelenlere yiyecek dağıtmak ya da yemek yedirmek: Lokum, helva, lokma dağıtma, şeker, içde, meşrubat, elma, nokul, nar, çörek, katmer, kıymalı-peynirli pide, tuz, gofret, şeker, ekmek, bazlama, pilav (bulgur, pirinç), çikolata, çorba, baklava gibi yiyecekler dağıtılmaktadır.
2. Türbede yatan şahıs ya da bütün ölüler için; Yasin-i şerif adağı, 41 yasin adağı, Mevlid adağı, oruç adağı, 4444 tane salât-ı tefriciye okumak, namaz adağı;
3. Türbeye, türbeye ziyarete gelenlere ya da belli bir sayı şartıyla şahıslara (7 kişiye) tülbent ya da seccade, yazma (yemeniden büyük ve uzun örtü), yemeni, eşarp, mendil, havlu, tespih hediye etmek;
4. Türbenin tamir edilmesi gereken yerlerini yaptırmak ya da o anki ihtiyacını karşılamak;

5. Türbeye halı hediye etmek;
6. En az bir fakire, mendiller içine para sararak dağıtmak (sadaka vermek);
7. Türbeye, büyük, küçük baş hayvan ya da kümes hayvanları adamak (Tez Murat Dede örneğinde bazen bunlar türbe civarındaki evlerde veya türbenin mutfak kısmında pişirilip ziyaretçilere ikram edilmektedir);
8. Çocuk sevindirmek;
9. Çocuk sahibi olmak isteyenler, çocuğun adını adamaktadır;²

Türbeleri ziyarete gelen kişilerin %90'ını kadınların oluşturduğu belirlenmiştir. Erkekler kadınlara refakat etmek amacıyla gelmekte ve içeri girmeden, türbeye yakın bir yerde beklemektedir. Genellikle Ayak Dedesi, Sıtma Dede, Murat Dede, Piri Mehmet Efendi Türbesi gibi türbeler haricinde, türbeye çocuk ve hamile kadın getirilmemektedir. Bu uygulamanın temelinde "*dolu gelen boş gider, boş gelen dolu gider*" inancı bulunmaktadır.

3.2. Isparta İl Merkezindeki Türbeler

Adak niyetlerine göre Isparta merkezinde bulunan başlıca türbeler ve bu türbelerde yattığına inanılan kişiler konusunda edinilen bilgiler ise şu şekildedir:

1. Aldan Dede (Alaeddin Efendi) Türbesi: Isparta'nın Gülcü Mahallesi'nde, Binti Emir Mezarlığı ya da halk arasındaki ismiyle Gülcü Mezarlığı'nın kuzeybatı köşesindeki yeşil boyalı bir türbede yatmaktadır. Alâaddin Efendi, *Erdebili'*ye tarikatının önde gelenlerindedir. Halife Sultan ile aynı dönemde eğitim görmüş ve Halife Sultan'a damat olmuştur (Böcüzade Süleyman Sami 1983: 118, Aldan 1985: 133).

Türbe geçmişte en çok ziyaret edilen mekanlardandır. Bugün geçmişteki önemini yitirmesinin sebebi "*Aldan Dedenin; türbedarının rüyasına girip, ziyarete gelenlerin Allah'a şirk koştuğunu, kendisini Allah yerine koyup dilekte bulduklarını ve bundan rahatsız olduğunu, bu yüzden kimsenin ziyaretine gelmemesini istediğini söylemesidir*". Rivayete göre türbedar, bu rüyayı birkaç kez gördüğünü, gelen ziyaretçileri uyardığını, fakat sonuç alamadığını ifade etmiştir. Aldan Dede tekrar türbedarın rüyasına girmiş, dinlemeyip gelen olursa türbedarını felç edeceğini söylemiş ve birkaç hafta sonra türbedarı felç olmuştur. Bunu duyan halk Aldan Dede'ye ziyareti azaltmış ve gittikleri zaman yaptıkları dualarda dikkatli olmuşlardır (Gezer 2004).

Geçmişte türbede, çeşitli dileklerde bulunduktan sonra mum yakıldığı, bezbağlandığı, mevlit okunduğu ve adak kurbanları kesilerek çevredeki fakir halka dağıtıldığı bilinmektedir (Sarıçioğlu 1979: 137). Günümüzde bu âdetler yok denecek kadar azdır.

2. Andık Dede ve Delikli Taş (Andık Deresi) Türbesi: Dere mahallesindeki Andık Deresi'nin yanında bulunan bir türbedir. Türbe beyaz mermerden yapılmış olup, üzerinde Andık Dede yazılıdır (Resim 1) . Bu kişi hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Halk arasında, yaklaşık 3-4 metre uzaklığında bulunan iki büyük kaya parçasının (delikli taşın) ve çeşmenin bu kişiyle bir ilişkisi olduğuna inanılmaktadır. Yine burada küçük bir namazgah da bulunmaktadır.

Türbeyi ziyarete gelenler Andık Dede'nin mezarına bulgur, para atmakta ve çevredeki ağaçlara bezbağlamaktadırlar. Ziyaretler, Çarşamba Perşembe ve Cuma günleri yapılmaktaysa da haftanın her günü ziyaret edilebilmektedir. Özellikle Pazar günleri mezarın bulunduğu yerin mesirelik olmasından dolayı ziyaret daha fazladır. Adağın gerçekleşmesi için bu Dede'ye üç hafta boyunca gidilmekte, yani ritüel üç kez tekrarlanmaktadır.

Delikli Taş yaklaşık 2,5-3 metre yüksekliğinde bir kaya parçasının ortadan ikiye ayrılmasıyla meydana gelmiştir. Ortasındaki boşluk bir kişinin geçebileceği genişliktedir. İki yetişkin karşılıklı olarak kayanın ortadan ayrılmış kısmına geçerek, özellikle zayıf-cılız ve hasta çocuklar için, üç kez “çürüğü al, sağlamı ver” derler. Uygulamaya konu olan çocuk türbeye getirilmez (Büyükkahraman 2004).

Ayrıca türbeye haşlanmış yumurta götürülüp dualar eşliğinde soyulur, bu işlemle de hastalıktan, yumurtanın çabuk ya da zahmetli soyulmasına göre, çabuk ya da zamanla kurtulacağına inanılmaktadırlar (Gökmen 2004).

Buna ek olarak, türbe içinde bulunan suyla banyo yapılırsa ve dua ile elbise giydirilirse, sıtma hastalığına iyi geldiğine de inanılmaktadır. Günümüzde bu türbenin türbedarı bulunmamakta, ziyarete gelen halk bakımıyla ilgilenmektedir (Gezer 2004, Yağlı 2004).

3. Arap Beşir Dede (Hacı Beşir) Türbesi: Türbesi 1960 yılına kadar, Acemler Mahallesi'nde Nalçacı Oğlu evinin karşısındaki mezarlıkta bulunmaktayken (Katırcıoğlu 1958:118), istimlak çalışmaları nedeniyle günümüzde Yayla Mahallesi'ne, Devlet hastanesi yolu üzerine taşınmıştır. Yeşil renkli olan türbenin karşısında çeşme vardır. Rivayete göre; Arap Beşir Dede'nin türbesinden toprak alınıp, ölmesi istenen yatalak insanın üzerine serpilirse, hastanın birkaç gün sonra öldüğüne, evin içine serpildiğinde de ailenin dağıldığına inanılmaktadır (Sarıkcıoğlu 1979:140). Günümüzde buraya insanlar sıkıntılarından kurtulmak, rahatlamak ve sara hastaları da saralarından kurtulmak için gelmektedirler. Geçmişte burada adak olarak mum yakılırken, günümüzde türbedarın yönlendirmesi doğrultusunda bu uygulama terk edilmiştir. Sadece Arap Beşir Dede'nin ruhuna dualar okunmaktadır (Yağlı 2004).

4. Ayırt Dede Türbesi: Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nun güneyinde iki bahçe duvarının arasında bulunan türbenin üzerinde Ayırt Dede yazmaktadır. Bu kişi hakkında kaynaklarda her hangi bir bilgi bulunmamasına karşın, iki kardeş oldukları ve kardeşinin de, yaklaşık 15-20 metre aşağıda Nil Pide Salonu olarak tanınan ticarethanenin altında yattığı söylenmektedir (Gezer 2004, Yağlı 2004). Geçmişte nasip kısmet açtırmak, eşiyile arasının düzelmesini sağlamak amacıyla Dede'ye mum yakıldığı ve adaklar adandığı bilinmektedir (Zambak 2004).

5. Beşkazalı Osman Zühtü Efendi Türbesi: Yenice Mahalle mezarlığının kuzey batısında, yol kenarında aile kabristanlığında yatmaktadır (Resim 2). Mermerli türbesi bulunan bu kişi, 80 yaşına kadar Yayla-zade (Günümüzdeki adıyla Yayla Mahallesi) Mahallesi'ndeki evinin altında bulunan hücrede öğrenci yetiştirmiştir. Kaynaklara göre Osman Zühtü Efendi, dayısının yanında öğrenim görmüş, daha sonra "Hacı Hasan Efendi" ile Konya'nın Hadim kazasına gitmiş, "Hadimli Ahmet Efendi" den ders almıştır. Ahmet Efendi'nin öldürülmesi üzerine onu Hadim'e getiren Nakşibendi Şeyhi "Hacı Hasan Efendi" nin yanına gitmiştir. On yıl da onun yanında kalarak icazet almış, Hicri 1250'de hocası tarafından Isparta'ya gönderilmiştir. Isparta'da gündüzleri Kavaklı Cami'de "Rûh'ul-Beyân tefsiri" okutmuş, geceleri "Abdi Paşa Medresesi"ndeki hücrelerinde ibadetle meşgul olmuştur. Sav Kasabası'ndan gelen müritlerinin çok olması nedeniyle hükümetin dikkatini çekmiş ve sürülmek istenmiştir. "Çerkez Ali Necip Bey" bu zatı kendi memleketine sürmeye kalktığı anda hükümetin harem dairesi yanmış, bunu da Osman Efendi' nin küskünlüğüne yorumlayarak, Osman Efendi'ye mürit olmuştur. "Ali Necip Bey", H.1284 yılında ikinci kez paşa olarak Isparta'ya atanmış, müstakil mutasarrıflık yapmaya talip olan Paşa, saraya mensup bir Hıristiyan aracılığı ile mevki almak istemiştir. Bunu duyan Osman Efendi bir mektup yazarak "*Hak kapısını bırakıp, bir nabekara mı yalvarıyorsun, bu kötü fikrinden dönmezsen ve tövbe etmezsen mutlaka yok olursun!*" demiştir. Ali Necip Bey bu girişiminden vazgeçmiş, Beylerbeyi rütbesiyle Manisa müstakil mutasarrıflığına atanmış ve Osman Efendiye 100 altın hediye yollamıştır. Böcüzade Süleyman Sami Efendi de kendisinden müritlik istemiş fakat "*Mürit olursan Devlet işlerini hakkıyla götüremezsin. Çalıştığın yerde halka daha faydalı olursun. Bu iş senin yapacağın ibadetten yetmiş kat daha fazladır*" diyerek isteğini kabul etmemiştir (Böcüzade Süleyman Sami 1983:126).

Beşkazalı Osman Efendi'nin mezarını, günümüzde çok az insan ziyaret etmektedir. Dilek ve adakta bulunulmamaktadır. Yerini bilen mahalle halkı, geçerken onun için dua etmektedir. Bir rivayete göre, gösterişli bir kabir istememiş buna haram gözüyle baktığı için mezarı, çok sade ve basit olarak

yapılmıştır. Günümüzde ise türbe sade ve mermerden aslına uygun olarak restore edilmiştir, eskisen türbedarlığını yapan kadın artık bırakmış olduğundan mahalle halkı bakımı ve temizliğiyle ilgilenmektedir (Özkeraz 2004).

6. Gök Veli Sultan–Şeyh Recep (Ayak Dedesi) Türbesi: Çelebiler Mahallesi'nde Çinili, diğer adıyla Kavaklı Camii ile Tuhafiyeciler sitesi arasındaki cami bahçesinde bulunmaktadır (Resim 3). Horasan'dan Anadolu'ya akın eden Türk bilginlerinden olduğu ve 1551 yılında Isparta'ya geldiği rivayet edilmektedir (Katırcıoğlu 1958:112, Süldür 1951:60).

Halk arasında yürümesi geciken ya da yürüyemeyen çocukların Allah'ın izniyle yürümelerini sağladığına inanılmaktadır. Mahalle halkı Çarşamba, Cuma ve Cumartesi günleri Ayak Dedeye giderek çocuklarını mezar etrafında, kollarından tutarak, üç kez yürütürler, çocukları için dua edip, adakta bulunurlar. Bu işlem üç hafta devam eder. Üçüncü haftanın sonunda eğer çocuk yürümüşse adaklarını yerine getirirler. Bu adak genelde camiye süpürge, halı almak, yiyecek dağıtmak vb. şeklinde olur (Katırcıoğlu 1958:112, Süldür 1951:61). Günümüzde bu türbenin türbedarı bulunmamaktadır (Bitrak 2004).

7. Hacı'ı Sultanî/Abdülkadir Geylani Türbesi: Hisar Mahallesi'nde, Gülcü Sokakta, Uyuoğlu türbesi adıyla bilinen yerde yatmaktadır. Türbeye bir evin bahçesinden girilmektedir.

Abdülkadir Efendi aslen Ispartalı olup, H.916 da doğmuş, I. Murat zamanı bilginlerinden Mevlana Ali Tusi'ye (Tosis) hizmet ederek bazı rütbe ve memurluklar almış, daha sonra Fatih Sultan Mehmet'e hocalık etmiştir. En büyük rakibi olan ve iktidar mevkiinde bulunan Sadr-ı azam Mahmut Paşanın kıskançlığı yüzünden Isparta'ya sürgün edilmiştir. Isparta'da sade bir hayat sürmeye başlayan Abdülkadir Hazretleri, Abdülkadir Geylani'nin kurduğu Kadiri tarikatına girdiğinde adının Abdülkadir olmasından dolayı, birbirlerinden ayırt edebilmek için müritleri tarafından Hacı'ı Sultanî/Abdülkadir Geylani adıyla anılmıştır (Böcüzade Süleyman Sami 1983: 118; Katırcıoğlu 1958: 111).

Abdülkadir Efendi türbesi günümüzde Çarşamba ve Cuma günleri her dilek için ziyaret edilmekte ve adak adanmaktadır. Abdülkadir Geylani türbesinin karşısında bulunan delikli taşın Abdülkadir Efendi'nin kerametiyle şifa dağıttığına inanılırken (Tanyu 1967:216); üç yıl önce delikli taş çalınmıştır. Türbedar, bu taşın ortasında bir insanın geçebileceği kadar bir boşluğun olduğunu, özellikle hasta ve sıksa çocukların bu taşın ortasından “çürüğü al, sağlamlı ver” diyerek üç kez geçirildiğini ve üç hafta üst üste bu uygulamanın tekrarlandığını ifade etmektedir (Eren 2004).

8. Halife Sultan Türbesi: Devrinin en büyük alimlerinden olan Halife Sultan'ın kabri bugün Isparta' da kendi adıyla anılan mahallenin, yine kendi adıyla anılan mezarlığındadır (Resim 4). Türbenin etrafı demir parmaklıklarla çevrilmiş ve kubbeyle örtülmüştür. Türbenin birkaç metre ilerisinde çeşme ve namaz kılınabilecek bir oda bulunmaktadır. Halife Sultan, Erdebili Tarikatı halifelerinden olup, gerçek ismi Şeyh Alaaddin Efendi'dir ve H.930 Isparta da ölmüştür. Halk arasında, Seydi Halife'nin Şeyh Alaaddin Efendi'nin Ispartada Şeyhi ve üstadı olduğu, Seydi Halife'nin ölümünden sonra, feraizde şüphe ve tereddüde düştüğü durumlarda, Halife Sultan'ın türbesine giderek, onun önünde eğilerek durumu anlatıp zorlukları giderdikleri rivayet edilmektedir (Böcüzade Süleyman Sami 1983:117).

Geçmişte türbenin etrafı üç defa dolanılıp dua edildikten sonra bezbağlanıp, mum yakıldığı, günümüzde de aynı uygulamanın devam ettiği, bezbağlama ve mum yakma uygulamalarının ortadan kalktığı, sadece evlenmek, iş bulmak, sınav kazanmak, zengin olmak, eşiyile arasının düzelmesini istemek gibi çeşitli dilek ve 41 yasin, Mevlid okutmak, oruç tutmak, 4444 tane salât-ı tefriciye okumak, namaz kılmak gibi adaklarda bulunulduğu belirlenmiştir. Bu ziyaret üç hafta üst üste yapılmaktadır (Evcı 2004, Gezer 2004). Özellikle Çarşamba, Cuma ve Pazar günleri önemli ziyaret günleridir

9. Hızır Abdal Sultan (Hızır Dede) Türbesi: Horasan'dan Anadolu'ya geçen Türk büyüklerinden biridir. Kaynaklarda felsefe bilgini olan bu kişinin M.1464'de Isparta'ya geldiği belirtilmektedir (Sarıkçıoğlu 1979: 138). Bu kişi aslında Nakşibendi iken, buraya sığınan Bektaşiler'in etkisi ile Tekkesi zamanla Bektaşî Tekkesi halini almıştır (Katırcıoğlu 1958: 112).

Hızır Abdal Sultan, ölümüne kadar, şimdiki "Ak Oluk Caminin" bulunduğu yere inşa ettirdiği dergahında, elli yılı aşkın bir süre hizmet etmiştir. Hızır Abdal Sultan, (Hicri 937) M.1521 yılında ölümünden sonra, vasiyeti gereğince, yine kendi adıyla anılan Hızırbey Mahallesi'ne, Ak Oluk Cami karşısında bulunan türbeye gömülmüştür (Böcüzade Süleyman Sami 1983:122, Katırcıoğlu 1958:112). Bektaşiler bu türbeyi ziyaret etmek için çevre illerden ve Kayseri, Sivas, Erzincan'dan gelip dua etmektedir. Bektaşî olmayanların da bu türbeye gelip adakta ve ziyarette buldukları belirlenmiştir.

Bu türbeye Hızır adından dolayı acele işi olanlar ve biran önce çocuk sahibi olmak isteyenler gelmektedir. Bu türbe, türbedarı tarafından Çarşamba ve Cuma günleri ziyarete açılmaktadır. Birkaç yıl önceye kadar Dede'den kalan takunyaların vücudun çeşitli bölgelerine sürülerek şifa bulunacağına inanılmıştır (Sarıkçıoğlu 1979:138). Bu uygulamanın günümüzde yapılmamasının nedeni, atadan türbedar olan Sevim Hanımın 2 yıl önce rahatsızlanıp türbedarlığı bırakması ve takunyaları da kendisine Dede'den kalan miras kabul

ederek evine götürmesidir (Duran 2004, Yağlı 2004). Günümüzde rahatsızlığı olanlar üç İhlas, bir Fatıha okuyup, üç kez Hızır Dede'nin sarığını başlarına geçirmektedirler.

Ziyaretçiler, Hızır Abdal'ın mezarının etrafını dualar eşliğinde üç kez dolaşır, “*Hızır Dedem, senin sözün Allah'ın yanında bizim sözümüzden daha geçerli bizim adımızaişimizin ya da dileğimizin olması için Yüce yaratanımıza dua ediver*” diyerek dilekte bulunmaktadırlar. Genellikle, dilekleri kabul olan ziyaretçiler ya fakirlere yemek yedirmekte ya da türbeye süpürge, temizlik malzemesi gibi her hangi bir hediyeye almaktadır.

10. Hüseyin Baş Dede Türbesi: Türbe, Yenice Mahallesi ile Dere Mahallesi birleştiren köprüye yakın yerde bulunan ve dört yıl önceye kadar suyla çalışan, iki katlı eski bir un değirmeninin içerisinde, ikinci kata çıkan merdivenin altındadır. Mezar sanduka ile korunmaktadır. Değirmenin içi karanlık olduğundan ziyarete gelenler için dışarıda sandukaya yakın pencere ışıklandırılmıştır.

Türbedar bu türbeye insanların çeşitli hastalıklardan ve büyüden kurtulmak için geldiğini belirtmektedir. Ziyarete gelen kişiler, değirmenin arka bahçesinde bulunan, büyük, demir su borusunun altından üç kez geçerek dua etmektedir. Bu geçişler esnasında bastıkları yere bir daha basmamak için özen göstermektedirler. Bu uygulama, üç gün ya da üç hafta boyunca devam eder. Hasta her evine gidişinde türbenin yanından, içine hiç su konulmamış testiye su doldurur ve bu sudan başka su içmez (Zengin 2004). Bu türbe, genellikle Çarşamba ve Cuma günleri sabah namazından sonra ya da Cuma selâ vaktinde ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, ziyaret sonrası değirmenin arka bahçe duvarına çivi çakıp, bezbağlar, bazen bulgur serptiği de görülmektedir. Böcüzade Süleyman Sami (1983:167), geçmişte yağmur yağması istendiği zaman bu değirmene gidildiğini belirtmektedir.³ Eskiden bakımıyla ilgilenen birinin olmasına rağmen, bu türbenin günümüzde türbedarı bulunmamaktadır.

11. İhlamur Dede Türbesi: Doğancı Mahallesi'nde Paşaoğlu Bahçesi'nde bulunan bu kabrin geçmişte kenarında, ihlamur ağacı olduğu ve zamanla kurduğu için bahçe sahibinin kestiği söylenmektedir. İhlamur Dede ismini bu ağaçtan almaktadır. Dede hakkında çok fazla bilgi olmamasına rağmen; Horasan erenlerinden olduğu rivayet edilmektedir.

Bu kişiyi ziyarete gelenlerin, geçmişte ihlamur ağacına çivi çakıp, bezbağladıkları, günümüzde ise; Dede'nin kabri demir parmaklıklarla çevrili olduğu için çaputları parmaklıklara bağladıkları belirlenmiştir. Ayrıca demirlere küçük mendillerle yapılmış salıncak, dallardan yapılmış bilezik ya da yüzük gibi nesnelere asılmış olduğu görülmektedir. Her türlü dilek için bu

türbeye gelinmekte olup, evlenmek isteyenlerin çoğunlukta olduğu gözlenmiştir. Dileği gerçekleşen kimseler, kabrin çevresinde bulunan evlere, yiyecek, tülbent ya da seccade gibi hediyeler dağıtmakta ya da Dede'nin kabri başında kurban kestirip çeşitli kuruluşlara (Huzur Evi, Çocuk Esirgeme Kurumu, Ufuk Talebe Yurdu gibi) göndermektedir (Yılmaz 2004).

12. İncirli Dede I ve II Türbeleri: *İncirli Dede I* türbesi Karaağaç Mahallesi İncirli sokakta bulunmaktadır (Resim 5). Dede'nin kabri bir incir ağacının altında olup, adını bu ağaçtan almıştır. Kabrin üstü kapalıdır ve kuzey cephesinde bir çeşme yer almaktadır. Kabri çevreleyen yapının güney bölümünde bulunan küçük pencerede, geçmişte olduğu gibi günümüzde de mum yakılmaktadır. Türbedar; eskiden öksürüğe yakalanan çocukların iyileşmesi için türbeye küçük baş hayvan ciğeri (tavuk, hozor gibi) getirildiğini, çocuk için dua edildikten sonra, ciğeri incir ağacına asarak çocuğun şifa bulacağına inanıldığını ifade etmektedir (Dağılmaz ve Eşi 2004). Günümüzde ise bütün dilekleri yerine getirdiğine inanılmaktadır.

İncirli Dede II türbesi ise Çünür Mahallesi, Yaka Tepesi'nin batı yamacında bulunmaktadır. Şahsın hayatı hakkında bilgi yoktur. Her dilek için gidilmekte ve ziyaret sonrası bezbağlanmaktadır. Türbenin bakımını ziyarete gelenler yapmakta olup türbedarı bulunmamaktadır.

13. Kabakçı Dede Türbesi: Yenice Mahallesi, çay boyuna yakın yerde bulunan türbe harap durumdadır. Türbenin sınırları küçük taşlarla belirlenmiştir. Hemen her dilek için ziyaret edilen bu Dede hakkında çok fazla bilgi olmamasına karşın, kendisinin çok iyi bir hafız ve yardım sever bir kişi olduğu söylenmektedir.

Dedenin kabrinin üzerinde bir asma ağacı bulunmaktadır. Geçmişte mum yakılıp, bezbağlanan asma ağacına günümüzde yalnızca bezbağlanmaktadır.

Türbedar, Dede'nin sağ duyulu insanların rüyasına girerek, onların sıkıntılarından kurtulmaları için yardım ettiğini, hatta bazı durumlarda maddi sıkıntı çeken insanların rüyalarında onlara maddi yardım sağlayacak ("*yaurum Allah'ın izniyle sana yardımcı olacağım sana Allah'ın izni ile yere ya da yerdeki taşın altına ... miktarda para/ sarı lira / altın bırakıyorum al*") gibi bilgiler verdiğini belirtmektedir (Gezer 2004, Türkmen 2004).

14. Kerim Dede Türbesi: Çünür Mahallesi'nde bulunan türbede yattığına inanılan Kerim Dede hakkında kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Günümüzde türbedarı olmayan türbenin civarında oturan kişiler, Kerim Dede'yi sık sık rüyalarında gördüklerini belirtmektedir. Ev, araba sahibi olmak, sınav kazanmak, bir işe girmek, evlenmek gibi çeşitli dilekler için, Dede'nin ruhuna 41 kez Yasin'i şerif okumak, Mevlid okutturmak, oruç tutmak, namaz kılmak gibi çeşitli adaklarda bulunmaktadır (Soydoğan 2004).

15. Kesikbaş Dede (Şehit Fethi Bey) Türbesi: Isparta çayı yakınında kendi adıyla anılan yerde yatmaktadır. Şehit Fethi Bey hakkında kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ocak (1989:7), Türk folklorunda görülen kesik baş motifinin Balkanlardan Orta Asya'ya kadar geniş bir alana yayıldığını ancak asıl yoğunluğun Anadolu'da olduğunu, kesik baş hikayelerinin XIV. yy'dan sonra kaleme alındığını, daha öncekilerin sadece söylence-lerde kaldığını belirtmektedir.

Türbe, yerel taş kövke⁴ ile yapılmış olup, türbe içi namaz kılınabilecek kadar geniştir. Türbenin yanında bir şadırvan ve cami bulunmaktadır. Türbenin bakımıyla caminin imamı ve Cami Koruma Derneği ilgilenmektedir. Caminin imamı, Şehit Fethi Bey'in Isparta'nın Selçuklular tarafından fethinde yararlılık gösteren yedi kardeşten biri olduğunu ifade etmektedir.

Rivayete göre; Dede'nin başı Isparta'nın fethi için savaşırken, kesilmiştir; Dede de başını koltuğunun altına alarak savaşı kazanana kadar cihat etmiş ve savaşın kazanılmasıyla başını türbesinin karşı tarafında bulunan tepeden yuvarlayıp, "Başım nerde durursa beni oraya defnedin" demiştir. Başı üç yol ayrımında durmuş ve durduğu yere gömülmüştür. Türbedar, Dede'nin türbesinin yol ayrımında olduğundan kaldırılmak istendiğini; fakat kaldırmak için gelen işçilerin ellerinin, kollarının tutmaz olduğunu, hatta çatıya çıkanların çatıdan düştüğünü belirtmektedir.

Dede'nin halen dünyanın çeşitli bölgelerinde savaşan Müslüman askerlere yardım ettiği söylenmektedir. En son Kore ve Kıbrıs savaşlarında görüldüğü halk arasında rivayet edilmektedir. Kesik Baş Dede Türbesi'ne her türlü dilek için gidilmekte olup, özellikle askere gidenler Dedeyi ziyaret etmektedir. Genellikle Cuma ve Çarşamba günleri ziyaret edilmekte olan türbeye, ziyaretçiler girmeden önce dua etmeye başlamakta ve buna halk arasında Dededen "destur almak" denilmektedir.

Dilek ve isteği gerçekleşen ya da hayır yapmak isteyenler, türbe yanında kurban kesip yemek verdikleri gibi, türbeye ya da ihtiyacı olan kimselere ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli hediyeler almaktadır. Kesik Baş Dede'nin ruhu için, Kadir gecesini, kandiller gibi mübarek gecelerde, esnaf aralarında para toplayıp, helva pişirip, dağıtmaktadır (Ünal 2004).

16. Muharrem Dede Türbesi: Bu kişinin Isparta'nın Selçuklular tarafından fethinde başarı gösteren yedi kardeşten bir diğeri olduğu rivayet edilmektedir. Katırcıoğlu (1958:114) Muharrem Dede'nin Mevlevi tarikatına mensup olduğunu belirtmektedir. Muharrem Dede Türbesi, 1955 yılında Ömer Çelikörs tarafından, Isparta'nın en yüksek tepesi olan Sidre tepesinin Isparta'ya bakan yamacına yaptırılmıştır ve türbenin yanından menba suyu

bulunmaktadır (Resim 6). Türbenin yaptırıldığı yerin bu özellikleri nedeniyle son yıllarda çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır (Çelikörs 2004).

Mevlevî Tarikatı mensuplarının, özellikle Perşembeyi Cumaya bağlayan gecelerde toplu halde gelip, Muharrem Dede için dua ettikleri belirtilmektedir. Her türlü dilek ve istek için gidilen türbede, küçük ve büyük baş hayvan kurban etmek, ziyarete gelenlere yemek vermek, türbenin ya da bir fakirin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak⁵ gibi adaklarda bulunulmaktadır.

17. Pir Efendi Sultan (Piri Mehmet Efendi) Türbesi: Halk arasında "Pir Efendi Sultan" ya da "Piri Mehmet Efendi", temel başvuru kaynaklarında ise "Hamidi Pir Mehmet Halife" adıyla bilinmektedir. Ağaçlar arasında ve betonarme bir yapısı olan türbe, Gökçay' dan Sarıdere yoluna ayrılan yerin 100-150 metre içerisinde bulununmaktadır. Isparta'da en çok ziyaret edilen ve en çok bilinen türbeler arasındadır (Resim 7).

Piri Mehmet Efendi, *Seyit Ahmet Buhari* halifelerinden olup, H.960 tarihinde ölmüştür. Seyit Buhari' den icazet ve hilafet almış, halkla ilişkisini keserek, yaşamını hücrelerinde namaz, dua ve çile ile geçirmiştir (Sarıkçıoğlu 1979:136).

Piri Mehmet Efendinin halk arasında birçok kerameti olduğuna, sağlığında Gökçay'daki Sarıdere'de abdest alacak su bulamadığı için asasını yere vurarak su çıkarttığına, bazı olayları önceden haber verdiğiğine inanılmaktadır⁶. Tekkesine gelen akıl hastalarını önce okuyup üflediği, sonra tekkesi içinde bulunan Yeşil direği kucaklamalarını istediği, bu işlemlerden sonra da akıl hastalarının iyileştiği rivayet edilmektedir. Halk arasında bu tekkeye "Bimarhane" ya da "Darülşifa" denilmektedir (Böcüzade Süleyman Sami 1983: 116). Günümüzde ziyaretçiler akıl hastalarını türbeye getirerek, türbenin namaz kılınan bölümünde bir gece ya da 3 gece yatırmakta, bu şekilde hastanın iyileşeceğine inanılmaktadır. Ayrıca, türbeye her dilek ve istek için gidilmektedir (Çakır 2004). Dilek ve istekleri kabul olan kişiler buraya gelen ziyaretçilere yemek, lokum, gibi çeşitli ikramlarda bulununmaktadır. Piri Mehmet Efendi türbesini kadınlarla birlikte erkekler de ziyaret etmektedir.

18. Sıtma Dede (Hu Dede) Türbesi: Sıtma Dede'nin de Isparta'nın Selçuklular tarafından fethinde başarı gösteren yedi kardeşten biri olduğu rivayet edilmektedir. Gerçek ismi bilinmemektedir, fakat halk arasında Sıtma Dedesine, *Karasofu (Karakadı)* (Aksu 1941: 1134) ya da *Hu Dede* de denilmektedir. Sıtma Dede'nin Piri Mehmet Efendi'nin müridi olduğu söylenmektedir (Tanyu 1967: 217).

Sıtma Dede'nin, sıtma hastalarını; ısıtılmış söğüt yapraklarının üzerine yatırarak terlettiği, söğüdün kabuk ve yapraklarını kaynatıp hastalara içirdiği ve iyileştirdiği belirtilmektedir. Bu işlem Dede öldükten sonra da bir kaç küçük

değişiklikle devam etmiştir. Hasta önce Dedenin mezarı üzerine yatırılmakta, bir süre sonra kaldırılıp oturtulmaktadır. Daha sonra hasta kişi "söğüt yaprak ve kabuklarını kaynatıp çay gibi içmesi" tenbih edilerek evine gönderilmektedir (Tanyu 1967: 217).

30 Kasım 1925 tarihinde, 1341 Nolu "Tekke, Zaviyelerle Türbelerin Kapanmasına ve Türbedarlıklarla Bir Takım Ünvanların Yasaklanmasına Dair Kanun" çıktıktan sonra, Sıtma Dede'nin türbesi yıktırılmış ve sıtma hastalığına yönelik uygulamalar ortadan kalkmıştır. Günümüzde kabrinin Piri Mehmet Mahallesi'nde olduğuna inanılmaktadır (Akçakanat 2004).

19. Şehit Osman Dede (Süt Dedesi) Türbesi: Şehit Osman Dede'nin türbesi, Isparta' da Vanlı Caminin bahçesinde bulunmaktayken, günümüzde Dede'nin mezarı yıkılıp, bulunduğu yerden birkaç metre ileri taşınmıştır. Taşınma esnasında mezar taşı kaybolmuş, yöre halkı tarafından konulan yeni mezar taşının üzerine ise Şehit Osman Dede'nin ismi yazılmamıştır. Isparta'nın Selçuklular tarafından fethinde başarı gösteren yedi kardeşten biri olduğu rivayet edilmektedir.

Süt Dedesi'nin eski türbedarı ile yapılan görüşmede, geçmişte buraya sütü az olan ya da olmayan kadınların geldiği, günümüzde ise gelenlerin sayısının azaldığı öğrenilmiştir. Gelenler genellikle yaşlı kadınlar olup, Dede'nin mezar taşının üzerine bir gün ya da birkaç saatliğine, bir kase su bırakıp dua etmektedirler. Bu kaseyi Dedenin kabrine bırakmalarının sebebi sofralarındaki bolluk ve bereketin çoğalmasını istemeleridir.

Eski türbedar, ziyaretçilerin geçmişte bezbağlayarak, adakta ve dilekte bulunduğunu, dilekleri gerçekleşenlerin adaklarını yerine getirdiklerini belirtmektedir (Bozdoğan 2004).

20. Şeremet Dede Türbesi: Eski adıyla Germiyan Mahallesi, şimdiki adıyla İskender Mahallesi'nde, Eski Antalya yolu ile şehit "Fethi Bey (Kesikbaş Dede)" caddesinin kesiştiği yerde bulunan, eski simitçi kahvesinin önündedir. Bu Dede'nin de Isparta'nın Selçuklular tarafından fethinde başarı gösteren yedi kardeşten biri olduğu rivayet edilmektedir. Kabrin bakımı ile ilgilenen türbedar, geçmişte Şeremet Dede'nin türbesinin olduğunu, yol geçmesi sebebiyle yıkıldığını, fakat Dede'nin kabrinin kaldırılmasına müsaade etmediğini, bu nedenle kabrin yerinden kaldırılamadığını belirtmektedir. Kabir, çişini haber vermekte geciken çocuklar için ziyaret edilmektedir (Adar 2004).

21. Tez Murat Dede Türbesi: Isparta'da en çok ziyaret edilen türbedir. Türbe Yenice Mahalle mezarlığındadır (Resim 8). Üç kısımdan oluşan türbede ilk bölüm; türbeye girilen "avlu" diye nitelendirilen, oturakları olan boş alandır. İkinci bölüm, Dede'nin kabrinin bulunduğu ve yaklaşık 35 kişinin

oturup dua edebileceği genişlikte bir odadır. Üçüncü bölüm ise adakların pişirilip dağıtıldığı, tencere, kaşık, bardak. vb. gibi malzemelerin bulunduğu mutfaktır.

Bir dedeye türbedarlık yapmak için Dede arayan bir kadın, bu Dedenin yaşarken, ibadete olan düşkünlüğünü duymuş ve bu zata türbedar olmaya karar vermiştir. Önceleri çok basit olan bu mezara, türbedar olmak isteyen bayan sürekli gelip gitmeye ve etrafı düzenlemeye başlamış ve bayanın yaptıkları çevre halkının dikkatini çekmiştir. Böylece çevre halkı da bu Dedeyi ziyaret edip adaklarda bulunmaya başlamışlardır. Türbedar, türbenin mazi-sinin çok eski olmadığını belirtmektedir (Gezer 2004).

Burası özellikle Cuma günleri çok fazla insan tarafından ziyaret edilmektedir. Cuma günü sabah ezanıyla başlayan ziyaret, ikindi ezanından sonra bitmektedir. Ziyaret sırasında türbedar, isteyenlere, asma kilitle “kilit açmak” adı altında bir işlem uygulamakta ve nasip ve kısmetlerini açtığı ifade etmektedir. Kilit açma işlemine halktan çok büyük bir talep olduğu gözlemiştir. Özellikle evlenmek isteyenler, sınavlarını kazanmak isteyenler, mal mülk sahibi olmak isteyenler, çocuk sahibi olmak isteyenler buraya üç hafta üst üste gelip kilit açmaktadır (Çelik 2004).

Ziyaretçiler, Dede'nin tabutunun üstüne erken saatlerde gelip, iç çamaşırlarını bırakmaktadırlar. Bunun sebebi, Dede'ye dua edenlerin duasının bu çamaşırlara da geçeceği ve dileklerinin çabuk olacağına inanmalarıdır. Bu türbeye üç hafta boyunca gelenler, adakları gerçekleşmeden türbeye gelenlere genellikle yiyecek, yazma, tülbent, mendil dağıtmakta ya da türbenin o günkü ihtiyaçlarını alarak yardım etmektedirler. Dilekleri kabul olduktan sonra, tekrar gelerek hayır (yiyecek dağıtmak, fakirlere para vermek, horoz kesmek, tülbent, yazma vermek gibi) dağıtmaktadırlar.

Geçmişte özellikle yaşlıların geldiği, gençlerin gelmesinin ayıp karşılandığı söylenmektedir. Bu türbeyi ziyarete sadece kadınların değil erkeklerin de geldiği, fakat kadınların çok fazla olması nedeniyle, dışardan dua edip türbeyi ziyaret etmeden geri döndükleri belirlenmiştir. Ziyaretçilerin dışında türbeye, burada dağıtılan yiyecekleri yiyebilmek, verilen hediyeleri toplayabilmek için gelen yardıma muhtaç, fakir insanların olduğu da gözlenmiştir. Yardım almak amacıyla gelen hiç kimse geri çevrilmemekte, türbedarın da iyi niyeti ve gayretleriyle, ziyaretçilerin adak olarak getirdikleri şeylerden ihtiyaçlarının karşılanması sağlanmaktadır.

22. Tiryaki Dede Türbesi: Bu kişi hakkında kaynaklarda her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Türbesi, Hisar Mahallesi Gülcü Sokak'da bulunmaktadır. Türbedardan alınan bilgilere göre, türbeye her türlü dilek için gelmektedir. Fakat çevre halkı tarafından bu Dede'ye adak adamanın iyi olma-

diği inancı vardır. Geçmişte bu türbede mum yakılmasına rağmen günümüzde mum yakma yapılmamaktadır (Palaz 2004).

23. Yakup Dede Türbesi: Çünür Mahallesi'nde Yaka mesireliğinde türbesi bulunmaktadır. Bu kişinin geçmişte Çünür Mahallesi'nde bir zengin evinde köle olduğu söylenmektedir. Rivayete göre, evin beyi hac görevini yapmak için kutsal topraklara gider, evin hanımı da bir cuma günü bulgur pilavı pişirir, kölesi Yakup'a verir. Yakup yemeğini bitirdikten sonra evin hanımından bir tabak daha pilav ister. Hanımı, canı çektiğini düşünerek bir tabak daha pilav verir, Yakup Dede pilav tabağını üstünde dumanıyla hac yolundaki beyine götürür, canı pilav çeken bey, Yakup Dedenin elinde pilav tabağı olduğu halde önünde görünce, inanamaz "*Yakup ta memlekette mi getirdin*" deyip elini öper. Bey Hactan döndükten sonra kendini ziyarete gelenlere beni değil "*Allah dosttu Yakup'u ziyaret edin*" der ve Yakup Dedeyi azat eder. Ölene kadar efendisiyle birlikte yaşamıştır. Ölmeden bir süre önce asasını havaya fırlatarak, kendisini öldüğü zaman asasının düştüğü yer olan Yaka tepesine gömülmeyi vasiyet etmiş, bir süre sonra vasiyeti unutulmuştur. Halk ve efendisi, asri mezarlığa gömmek istemişler, fakat Dede o kadar ağırlaşmıştır ki kaldırıp mezarlığa götürememişler, halktan biri Dede'nin vasiyetini hatırlamış ve Dedeyi Yaka tepesine gömmeye karar vermişlerdir. Bundan sonra Dede'nin cansız bedeni o kadar hafiflemiştir ki Dede'yi tepeye çıkarmakta hiç zorlanmamışlardır (Şafak 2004). Halk arasında, cesedin ağırlaşmış, hafiflemesi Yakup Dedenin ermişliğine yorumlanmış ve yüzyıllardır birçok insanın dilek ve istek kapısı olmuştur (Sarıkçıoğlu 1979: 143).

Türbesi her dilek için ziyaret edilmektedir. Özellikle Hacca gidecek olanlar yola çıkmadan önce Dede'ye uğrayıp dua ve adakta bulunmaktadır.

3.3. Günümüzde Yeri Bilinmeyen Türbeler

1. Ateş Zade Şeyh Hacı Mehmet Efendi Türbesi: Isparta Sıpahilerinden olup, babasını Kırım Savaşında kaybetmiştir. Asker bir aileden gelen, Hacı Mehmet Efendi, H. 1314 yılında Çelebiler Mahallesi'ndeki evinin yanına bir tekke yapmaya başlamış ve sonra ölmesiyle oğlu Şeyh Bekir Efendi tarafından tekke yapımı bitirilerek Meşihat emri ile (Tekke'nin Şeyhi'nin emri ile) ibadete açılmıştır (Böcüzade Süleyman Sami 1983:127). Günümüzde kabrinin yeri bilinmemektedir.

2. Bağırsak Dedesi Türbesi: Bu Dede'nin Öküzhattı'da bulunan çeşmenin, 100-150 metre ilerisinde, ağaçların altında olduğu rivayet edilmektedir. Bu Dede'yi genellikle, ciğerlerinden ya da bağırsaklarından rahatsız olan insanlar ziyaret etmekte olup, Dede'ye dua edilmekte, küçük baş hayvanların ciğerleri yakınında bulunan ağaçlara asılarak, hastanın iyileşeceğine inanılır.

maktadır. Dede'nin şu an yeri belli olmamasına rağmen, çevrede yaşayan yaşlılar bu Dede'nin yerini bildiklerini söylemektedirler (Gezer 2004).

3. Bostan Çelebi Türbesi: 15. asır ulemasındandır. Yıldızlar alemi ve remz ile ilgili çalışmaları vardır (Süldür 1951: 62). Çelebiler mahallesi Bostan Çelebi Oğlu avlusunda mezarı bulunan zatın şu anki yeri tam olarak bilinmemektedir.

4. Hacı Elfi Türbesi: Isparta hayvan pazarında, yıkılan mescidin içinde olduğu sonradan Asri mezarlığa kaldırıldığı öğrenilmiştir. Yeri tam olarak bilinmemektedir.

5. Karataş Dede Türbesi: Gülhan Sokağından Ulu camiye çıkan dar yolun sol tarafındadır. Fakat günümüzde bu mezar yoktur.

6. Kan Dedesi (Burun Dedesi) Türbesi: Doğancı Mahallesi'nde Değirmen sokağında bulunduğu söylenmektedir ancak yeri tam olarak bilinmemektedir. Özellikle burnu çok kanayan çocukların bu türbeye getirildiği rivayet edilmektedir.

7. Kasap Cömert Dede Türbesi (Kasab-ı Cömert Şeyh Ahmet Efendi Türbesi): Eskiden Kutlubey Mahallesi'nde, Kavukçuoğlu evinin bahçesinde bulunduğu söylenmektedir. Bugün "Şehir Lokantasının" kuzeyinde bulunmaktadır. Türbe kaldırıldığı için yeri tam olarak bilinmemektedir. Cömert Kasap Dedenin, Ahi şeyhlerden biri olduğu, bu yüzden esnafın daha çok ziyaret ettiği söylenmektedir.

8. Lelebici Dede Türbesi: Türbesinin Tekke Mahallesi mezarlığına bitişik mescidin yanında bulunduğu, mezarlıkla birlikte türbenin de kaldırıldığı söylenmektedir. Kim olduğu ve hayatı hakkında bilgi olmamakla birlikte, Lelebici Dedenin, Hızır Abdal zamanında yaşamış olduğu, çok kerametli bir zat olduğu, ölünce de Hızır Abdal'ın yakınına gömülmek istediği rivayet edilmektedir.

Mahalle sakinleri tarafından, bu Dede'nin çok yağmur yağdığı zamanlarda, bir çuval lelebi alarak minareye çıktığı, dualar eşliğinde, aşağıda bulunan çocuklara lelebileri attığı; çocuklar lelebileri bağırsarak kaparlarken yağmurun dindiği ve Lelebici Dede adını buradan aldığı anlatılmaktadır.

Geçmişte Hızır Abdal türbesine yakın olan Lelebici Dede türbesinin, Hızır Abdal Türbesi'nin türbedarı ve yakın evlerin sakinleri tarafından temizlenip, bakıldığı belirlenmiştir. Hızır Abdal türbesinin eski türbedarı Sevim Hanımın annesi, ışığı olmayan türbenin geceleri sürekli ışığının yandığını bunun yalnızca uzaktan görülebildiğini, Dedenin yanına yaklaşıldığında ışığın görümediğini fakat aynı anda uzakta bulunan insanın ışığı görmeye devam ettiğini belirtmiş ve kızına Hızır Abdal kadar önemli bir zat deyip Lelebici De-

denin türbesine bakmaya devam etmesini vasiyet etmiştir. Türbeye yakın evlerde oturan yaşlı mahalle sakinleri Sevim Hanımın annesinin söylediklerini doğrulamaktadırlar (Duran 2004).

9. Melek Dede Türbesi: Bu Dede'nin Yenice Mahallesi'nde, "Melek Ali Ağa"nın evinde olduğu, kabrin kenarında bir ağaç bulunduğu, ev sahibi ölünce; ağacın kuruyup Dedenin yerinin kaybolduğu rivayet edilmektedir (Gezer 2004).

10. Miski Dede Türbesi: Eskiden Pamuk Hanı diye bilinen, 1960-70'li yıllarda Efe Sineması olan, günümüzde "Mimar Sinan Camisi" karşısında, "Şenerler Otomotiv" olarak bilinen iş yerinin alt katında olduğu söylenmekte ise de bulunamamıştır.

11. Niyazi ve Kerim Baba Türbeleri: Çünür mahallesinde bulunan, Yaka tepesinde türbeleri vardır. Bu kişiler hakkında bilgi bulunamamıştır. Türbelere yakın evlerde oturan kişilerin sık sık rüyalarına girdikleri söylenmektedir.

12. Pamuk Dede Türbesi: Eskiden "Kaymak Kapı Meydanı"na yakın yerde bulunan, "Pamuk Hanının" içinde olduğu söylenen türbenin, "Şener Otomotivin" altında olduğu rivayete edilmektedir. Türbe, Miski Dede'yle hemen hemen yakın bir yerde bulunduğundan, Pamuk ile Miski Dede'nin aynı kişi olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir.

13. Sarı Kadı Türbesi: Türbenin geçmişte "Hastane Caddesinde" olduğu söylenmektedir. Günümüzde yeri bilinmemektedir.

14. Tavganalı Şeyh Hacı Mehmet Nuri Efendi Türbesi: Ispartalı olup, İstanbul'da din ve bilim eğitimleri almıştır. Sonra Kırşehir'deki "Hacı Bektaş Veli Dergahına" Postnişin ve Şeyh olarak gönderilmiştir. H.1276 yılında Isparta'ya gelip İskender mahallesinde, "Hacı Yunus"un evi olarak bilinen evi satın alıp, birkaç oda daha ekleyip tekke haline getirmiştir. Aslen Nakşibendi olduğundan bu tarikata ait ayinler düzenlemiş, bir ara müftülük ve müderrislik yapmıştır. H. 1288 yılında ölmüş ve evinin alt katına gömülmüştür. Ağrı ve sızı giderici duaları, büyük mühür şeklinde basılmış muskaları ile ün yapmıştır (Böcüzade Süleyman Sami 1983: 125, Katircioğlu 1958:115). Günümüzde kabri bilinmemektedir.

15. Uyku Dede Türbesi: Geçmişte Bey Mahallesi, günümüzde Kepeci mahallesi olarak bilinen mahallede bulunan, kapalı spor salonunun önündeki yeşil alanda bu Dede'nin yattığı rivayet edilmektedir. Geçmişte uyku ve siğil problemi olan insanların bu Dede'ye geldikleri rivayet edilmektedir.

16. Yavrucuzade (Kılıcı) Hacı Hüseyin Efendi Türbesi: Isparta'nın Tabakhane Mahallesi'nde bulunan Yavrucuzade Tekkesi'nin kurucusudur. 1180 yılında Sav' da doğmuştur. Annesi Yadigar Hanım, Hüseyin Efendi, Yavru diye çağırıldığı için adı Yavru kalmıştır. Sav' da hafızlar çok olduğundan okuma-yazma ve dini bilgiler öğrenmiş, Darıvıran Köyü'nde Mahmut Baba Tekkesi'nde kalarak tarikat ayinlerini öğrenmiş ve bazı hocalardan ders almıştır. Yeniçeri çocuğu Kuloğlu olması nedeniyle, Yeniçeri olmuş Arabistan'da askerlik yaptığı dönemde hacı olmuştur. II. Mahmut zamanında Yeniçeri kaldırılıp Nizam-ı Cedit kurulunca kaçıp adını değiştirerek İstanbul'da bazı tekkelerde kalmaya başlamıştır. Bir gün, Ayasofya Camisinde namaz kılariken, Yahya Efendi Dergahı Şeyhi olan "*Mehmet Nuri Şemsettin Efendiyi*" düşünmüş, dergahına gittiğinde kendisini daha önceden tanıyormuş gibi samimi davranmasından etkilenmiş ve kendisinden el almış, Şeyh kendisine kılıç şeklinde bir taç giydirmiş, bu nedenle kendisine Kılıcı denilmiştir. Daha sonra Isparta'ya gelerek tekkesini kurmuş, 1275 de ölmüş, kendi tekkesine gömülmüştür (Böcüzade Süleyman Sami 1983: 123). Kabri bilinmemektedir.

Sonuç

Isparta İli, tarihi zenginliklerle dolu, geçmişten günümüze ulaşabilmiş bir çok türbenin bulunduğu bir ilimizdir. Çeşitli amaçlarla günümüzde halen oldukça fazla ziyaretçisi olan bu türbelerin bir kısmı yıkılmış ya da çeşitli nedenlerle yeri değiştirilmiştir. Halkbilim konuları içerisinde önemli bir yeri olan türbeler, daha çok nasip açtırmak, şifa bulmak, zengin olmak gibi kişisel dilekler için gidilen ve çeşitli halk inanmalarına, efsane ve hikayelere örnekler teşkil eden yerlerdir.

Isparta'daki türbelerin belli bir mimari yapısı bulunmamaktadır. Genellikle yeşil renkli olan türbeler, ya bir tepe üzerinde, ya aile veya mahalle mezarlığında, ya da cami içine bulunmaktadır. Bazılarının şadırvanı olup, bazılarının sandukası bile bulunmamaktadır. Kimi türbelerde mezar olmasına karşın, mezarın dolu olup olmadığı bilinmemekte, sadece dolu olduğuna inanılmaktadır. Bazı tarihi türbeler aslına uygun olarak restore edilmiş ve halk ziyaretine açılmıştır, bazıları mermerden, taştan veya betondan yapılmış olup bakımsız bir mezar görünümünde olanlar da mevcuttur. Türbelerde yatan kişiler, sadece dini şahsiyetler olmayıp, savaşta kahramanlık göstermiş tarihi şahsiyetler ya da halk arasında sevilen ve sayılan kişiler de olabilmektedir.

Türbe ve yatırlar etrafındaki şifa talebine yönelik uygulamaları, ölen kişinin herhangi bir biçimde yaşamını sürdürmesi inancına bağlı olarak, ölümler ibadeti ve ölü kültürü ile açıklamak gerekmektedir. Bu kişilerde var olduğuna inanılan olağanüstü güçlerin, ölümlerinden sonra da devam ettiği; kişisel bir

eşyasına (takunyası, sarığı gibi) mezarına, mezarı çevresindeki toprağa, ağaca, suya, vb. geçen bu gücün şifalı olduğuna inanılmaktadır. Isparta'da şifa aramak için türbelere gidenler tarafından yapılan uygulamalar, genel olarak hastanın türbe veya yatır etrafından gezdirilmesi, birkaç gün bırakılması, türbedeki bir eşyanın kendisine temas ettirilmesi, türbe civarındaki sudan içirilmesi, topraktan yedirilmesi, hastanın bir eşyasının orada bırakılıp, tekrar giydirilmesi şeklindedir (Hızır Abdal Sultan Türbesi gibi).

Bir takım taşların ve kayaların kutsallığına inanmak Türklerin inanç sisteminde önemli bir yere sahiptir. Isparta'da da taş-kaya kültü ile bağlantılı olan "Delikli taş" ve Abdülkadir Geylani Türbesi" hastalıklarına şifa arayan kişilerin tercih ettiği türbeler arasındadır.

Eski devirlerden beri Türklerin tabiat kültüründe, su önemli bir unsur olmuştur. Türk kültür tarihinde suyun Türkler tarafından kutsal olarak kabul edildiği bilinmektedir. Isparta'da da su kültü ile bağlantılı olan uygulamalar şunlardır; türbenin bulunduğu yerden su içmek (Hüseyin Baş Dede Türbesi), kerametli kişinin asasını yere vurarak yerden su çıkarttığına inanmak (Piri Mehmet Efendi Türbesi) ve bolluk, bereket dileyerek türbeye bir kase su bırakmak (Süt Dedesi). Yer yüzünün hemen her yerinde yağmur yağdırmak için bir takım büyüsel işlemlere başvurulmaktadır. Isparta'da da Hüseyin Baş Dede Türbesi geçmişte bu amaçla ziyaret edilen türbelere biri olmuştur.

Türbelerin kerametleri ile ilgili inanmaların zaman içerisinde değiştiği dikkati çekmiştir. İncirli Dede türbesi örneğinde, bu türbeye eskiden öksürüğe yakalanan çocukların iyileşmesi için gidildiği günümüzde ise her türlü dilek için gidildiği belirtilmektedir. Çünkü, öksürük yada öksürük semptomuyla birlikte gözlenen verem gibi hastalıklar günümüzün tıbbi imkanlarıyla iyileştirilebilecek nitelikte olduğundan artık türbeye daha başka istek ve dilekler için gidilmektedir. Değişmeyen olgu, halk hekimliği açısından türbelere sadece tedavi edilemeyen hastalıklar için gidiliyor olmasıdır.

Isparta'da, yaşamayan, geç yürüyen, geç konuşan, hastalanan, nazara gelen çocukları, korumak ve iyileştirmek amacıyla türbeye götürmek uygulaması da kültürümüzde var olan yaygın pratiklerden biridir. Kötü kuvvetlerden gelecek tehlikelerden çocukları korumak ve tedbir almak amacıyla ziyaret edilen türbeler; Ayak Dede'si, Süt Dedesi, Andık Dede, Abdülkadir Geylani Türbesi, Hızır Dede, İhlamur Dede türbeleridir.

Isparta'da bulunan türbelere ilişkin saptanan durumlardan biri de, türbede yatan kişinin, türbedarın ya da Dede'nin varlığına ve kerametine inanan kişilerin rüyasına girmesidir. Bu da Türk kültüründe yaygın olarak karşılaşılan bir olgudur. Türbelere gözlenen bir diğer inanç, Leblebici Dede Türbesi örneğinde olduğu gibi Dede'nin mezarında ışık (nur) görülmesi inancıdır.

Başka bir inanç ise Dede'nin istemediği kişileri mezarına yaklaştırmaması inancıdır. Bu da genellikle Dede'ye ait kabrin yerinin değiştirilmek istenmesi durumunda ortaya çıkmaktadır.

Türk folklorunda kahramanlık ve haksızlığa, zulme uğramışlık temaları işleyen kesik baş motifli efsane, destan, menkıbe, masal ve hikayelerin önemli bir yeri vardır. Isparta'da da Kesik Baş Dede türbesi bu motifin örneklerinden biridir.

Isparta'daki türbelerde ayrıca; türbede yattığına inanılan kişinin inzivaya çekilerek olgunlaşması, Dede'nin ruhuna adak adanması, Dede'nin türbesine bez bağlanması, mum yakılması, Dede'nin geleceği görebilmesi, istediği anda istediği yerde olabilmesi, kabirlerinin yüksek tepe başlarına yapılması, Dede'nin istediği kişinin dileğini yerine getirme gücüne sahip olması gibi inançların yaygın olduğu gözlenmiştir.

Türbeleri genellikle belli günlerde sadece kadınlar ziyaret etmekle birlikte, ender olarak erkekler de ziyarete gelmektedir. Türbelerde yöre halkı tarafından yapılan adakların, adak niyetlerinin ve adak uygulamalarının genellikle türbedarlar tarafından yönlendirildiği, hangi türbede ne tür dilekte bulunulacağını ve hangi adakların verileceğini (yemek mi, para mı ...vs) türbedarların belirlediği tespit edilmiştir. Gerçekten saf duygularla, o kişinin kerametleri olduğuna gönülden inanarak türbedarlık yapan kişiler olduğu gibi sadece gelir etmek için türbedarlık yapan kişiler de vardır.

Notlar

- 1 Isparta'da bu duayı, doğum yapacak kadının annesi ya da kayınvalidesi yapmaktadır. Çünkü Isparta halkında 'Türbelere dolu /yükülü giden boş döner, boş giden dolu /yükülü döner' inancı hakimdir.
- 2 Bu genellikle erkek çocuk isteyenler için geçerli bir adaktır. 'Eğer erkek bir evladım olursa ismini(türbede yatan zatın ismi) koyacağım' şeklinde dua ve adakta bulunurlar.
- 3 Yılmaz Gökmen'den alınan bilgilere göre: Eskiden nisan, mayıs aylarında uzun süre yağmur yağmadığında Tabakhane de çalışan usta, kalfa ve çıraklar, yakın olan dereden nohut büyüklüğünde temiz taşlar toplarlar; bunlar On biner olmak üzere 7 kıl torbaya koyulur, 7 torba, abdestli 7 genç tarafından, 7 hocanın ilahi okuduğu Ulu camiye ya da namazgaha götürülür. Bütün halk hazır bulunur ve 7 kısma ayrılır. Her birinin başına bir hoca gelir ve taşların her birini tek tek okurlar, arkadaki cemaatte hocaya eşlik eder. Daha sonra 7 genç tarafından Yenice Mahallesi'ndeki Kaya Çeşme namazlığına götürülür. Dualarla yedi torba Hüseyin Başağa değirmeninin su boruları başına konur ve başına bekçi bırakılır. Yedi gün sonra değirmen çevresinde büyük bir şölen düzenlenir. Halk eski kıyafetlerle şölene gelir. Dua edilirken halk ellerini açıp amin diyerek hocalara eşlik eder.

Sonra değirmenin olukları altından geçilir ve yemek yenir. Çoğu zaman yemek yerken ya da dua edilirken yağmur başlar.

- 4 Taş Kövke: Isparta ve çevresinde bulunan, ilk çıkarıldığında çamur halde olan, bu çamurun kalıplara dökülmesiyle şekil verilen, kurutulduktan sonra sertleşip taşlaşan ve yapılarda kullanılan bir çeşit malzemedir, Isparta'da Aya Yorgi Kilisesi gibi eski kiliselerin ve bazı minarelerin yapımında kullanılmıştır.
- 5 Türbenin bakımında kullanılabilecek malzemeler almak, fakirlere giysi, yiyecek maddesi almak, bir öğrenciyeye okul forması, kitap, defter, kalem almak vb.
- 6 Böcüzade Süleyman Sami'nin (1983:115) verdiği bilgilere göre; Hicri 951 yılında Antalya valisi olan Rüstem Paşa, Padişah Kanuni'n gazabına uğramış ve Piri Mehmet Efendi' ye sığınmıştır. Piri Mehmet Efendi "*padişahın Rüstem Paşa hakkında iyi şeyler düşündüğünü, onun Eğirdir' deki Şeyh Burhanettin Hazretlerine gitmesi gerektiğini ve kendisinin Şeyhin yanında bir damla olduğunu*" söylemiştir. Kısa süre sonra Rüstem Paşa, sadrazam olmuştur. Ayrıca, Piri Mehmet Efendinin sağlığında Manisa, Konya, Kütahya valiliklerinde bulunan ve bir ara Isparta'ya gelen II.Sultan Selim, Piri Mehmet Efendiyi ziyaret etmiş, Piri Mehmet Efendi II. Selim'e "Büyük Şehzade Mustafa'ya tahtın nasip olmayacağını, Kanuni' den sonra padişahın kendisi olacağını" söylemiş, bir süre sonra da II. Selim Sultan olmuştur.

Kaynakça

- Aksu, F., (1941), "Piri Mehmet Halife" ve "Kınalı Damadı Abdüssemi Çelebi", *Ün Dergisi*, 2. Kanun, Şubat, Sayı:82-83, s.1134-1135.
- Aldan, M., (1985), *Isparta*. Akdeniz Üniversitesi Isparta Mühendislik Fakültesi Matbaası, Isparta.
- Boratav, P.,N., (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*, Türk Halk Bilim II, Gerçek Yayınevi. 100 soruda dizisi:40, Üçüncü Baskı.İstanbul.
- Böcüzade Süleyman Sami, (1983), *Isparta Tarihi*, Suat SEREN, İstanbul, s.115-129.
- Durdu A., ve Durdu, B., K., (1998). *Geçmişten Günümüze Ölüm İdetleri ve Kemaliye Köyünde Ölüm*. Türk Halk Kültürü Araştırmaları-1997. Kültür Bakanlığı Yayınları:2176, HAGEM Yay:275, Süreli Yayınlar Dizisi:36. Ankara, s.51-87
- <http://www.atamanhotel.com/tr/seljuk-medrese.html> Selçuklu Medreseleri ile Türbeleri. (07.05.2004)
- http://www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/A/adak.htm Adak (Nezir) (07.05.2004)
- http://www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/T/139.htm Türbe (07.05.2004)
- İnan, A., (1972)., *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Türk Tarih Kurumu Basım Evi. Ankara. s.180
- İslam Ansiklopedisi*, (1995), 'Adak',. C.1, s.338.
- Katırcıoğlu, N., (1958), *Isparta Tarihi – Bütün Isparta*, Isparta, s.110-120.
- Ocak, A., Y., (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş*. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:95, Seri:IV, Sayı:A.26. Ankara. s-7
- Örnek, S., V., (2000)., *Türk Halk Bilimi*., II. Baskı. Kültür Bakanlığı Yayınları:1629, HAGEM Yayınları:210, Gelenek, Görenk ve İnançlar Dizisi:20, s.132
- Örnek, S.,V., (1971)., *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara Üniversitesi DTC Fakültesi Yayınları:218. A.Ü. Basımevi Ankara s51-58
- Rehber Ansiklopedi*, (1984a)., 'Türbe', C.17, İstanbul, s.43.
- Rehber Ansiklopedi*, (1984b)., 'Adak', C.1, İstanbul, s.51.
- Sarıçoğlu, E., (1979), "*Isparta ve Çevre Köylerdeki Ziyaret ve Adak Yerleri*", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 3, Ankara, s.135-147.
- Santur, A., (2004), "Türbe ve Yatırlar Etrafındaki İnanışların Atatürk Devrimleri ve Halk Hekimliği Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *I. Uluslararası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri*. T. C. Kültür Bakanlığı. http://www.kultur.gov.tr/portal/tarih_tr.asp?belgeno=37830 (07.05.2004)

- Sözen, M., Tanyeli, U., (2001), *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi.6. Basım. Büyük Fikir Kitapları Dizisi:71. İstanbul.s-242.
- Süldür, E., (1951), *II. Isparta Tarihi*, İzmir, s.56-65
- Tanyu, H., (1967), *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayınları: LXXVIII, s.215-218.
- Türkçe Sözlük*, (1988), 'Adak', T.D.K.,Ankara, 1988, C.1, s.13.

Kaynak Kişiler

- ADAR Şerife, İskender Mahallesi, İlkokul mezunu, 60 yaşında, Ev hanımı. Şeremet Dede Türbesi'nin Türbedarı. 25.04.2004
- AKÇAKANAT Aysel, Hızır Bey Mahallesi, 65 Yaşında, Ev Hanımı, Sıtma Dede Türbesi'nin Eski Türbedarı. 22.04.2004
- BITIRAK Sabriye, Modernevler Mahallesi, 75 Yaşında, Ev Hanımı, Ayak Dedesi Türbesinin Eski Türbedarı. 18.04.2004
- BOZDOĞAN Yüksel, Anadolu Mahallesi, Lise mezunu, 55 Yaşında, Emekli, Süt Dedesi Türbesi'nin Eski Türbedarı. 22.04.2004
- ÇAKIR Aynur, Hisar Mahallesi, İlkokul mezunu, 60 Yaşında, Ev Hanımı, Piri Mehmet Efendi Türbesi'nin Türbedarı. 15.04.2004
- ÇELİK Nazlı, Hızır Bey Mahallesi, İlkokul Mezunu, 57 Yaşında, Ev Hanımı. Tez Murat Dede Türbesi'nin Türbedarı. 26.04.2004.
- ÇELİKÖRS Şevkiye, Sanayi Mahallesi, İlkokul mezunu, 80 Yaşında, Ev hanımı Muharrem Dede Türbesi'nin Türbedarı. 12.05.2004
- DAĞILMAZ, Ali İhsan, Davraz Mahallesi, İlkokul mezunu, 70 yaşında, Emekli. 24.04.2004
- DAĞILMAZ Sevdije, Davraz Mahallesi, ilkokul mezunu, 65 yaşında, Ev hanımı, İncirli Dede I Türbesinin Türbedarı. 24.04.2004
- DURAN Sevim, Hızır Bey Mahallesi, İlkokul mezunu, 60 yaşında, Ev hanımı. Hızır Baba Türbesi'nin Türbedarı. 15.04.2004
- EREN Semra, Halıkent Mahallesi, Lise mezunu, 50 Yaşında, Emekli Öğretmen, Abdülkadir Geylani Türbesi'nin Türbedarı. 16.04.2004
- EVCİ Mürrüvet, Bağlar Mahallesi, İlkokul mezunu, 73 Yaşında Ev Hanımı, Halife Sultan Türbesi'nin Türbedarı. 16.04.2004
- GEZER Fatma, Kepeci Mahallesi, İlkokul mezunu, 71 yaşında, Ev hanımı, Aldan Dede Türbesi'nin Türbedarı. 23.04.2004.
- GÖKMEN Yılmaz, Anadolu Mahallesi, İlkokul mezunu, 70 yaşında, Emekli. 25.04.2004
- ÖZKIRAZ Hatice, Dere Mahallesi, İlkokul mezunu, 80 Yaşında, Ev hanımı, Beş Kazalı Osman Zühtü Efendi Türbesi'nin Türbedarı. 20.04.2004
- PALAZ Yadigar, Yayla Mahallesi, 65 Yaşında, Ev Hanımı, Tiryaki Dede Türbesi'nin Türbedarı. 15.04.2004

- SOYDOĞAN Messude, Modern Evler Mahallesi, 74 Yaşında, Ev Hanımı, Kerim Dede Türbesi'nin Eski Türbedarı. 23.04.2004
- ŞAFAK Zübeyde, Modern Evler Mahallesi , 30 yaşında, İşçi, Yakup Dede Türbesi'nin Türbedarı. 23.04.2004
- TÜRKMEN Ayşe, Yenice Mahallesi, İlkokul mezunu, 75 Yaşında, Ev Hanımı, Kabakçı Dede Türbesi'nin türbedarı. 12.04.2004
- ÜNAL Meryem, Bağlar Mahallesi, 85 Yaşında, Ev Hanımı, Kesik Baş Türbesinin Eski Türbedarı. 16.04.2004
- YAĞLI Sultan, Fatih Mahallesi, İlkokul mezunu, 60 yaşında, Ev hanımı, Arap Beşir Dede Türbesi'nin Türbedarı. 16.04.2004
- YILMAZ Hatice, Doğancı Mahallesi, İlkokul mezunu, 34 yaşında. Ev hanımı, Ihlamur Dede Türbesi'nin Türbedarı.16.04.2004.
- ZAMBAK Aliye, Yenice Mahallesi, İlkokul mezunu, 85 Yaşında, Ev Hanımı, Ayırt Dede Türbesinin Eski Türbedarı. 13.04.2004
- ZENGİN Münevver, Anadolu Mahallesi, İlkokul mezunu, 75 Yaşında, Ev Hanımı, Hüseyin Baş Dede Türbesi'nin Eski Türbedarı. 13.04.2004

Resim.3. Ayak Dede Türbesi

Resim.4. Halife Sultan Türbesi

Resim.1. Aralık Dede Türbesi

Resim.2. Beşkızal Osman Zühü Efendi Türbesi

Resim 5. İncirli Dede I Türbesi

Resim 6a. Muharrem Dede Türbesinin dış ve iç görünüşünden bir kesit

Resim 7. Piri Mehmet Efendi Türbesi

Resim 8. Tez Murat Dede Türbesinin iç mekânından bir kesit

The Tombs Existed in Isparta Province Centre

Assist. Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ*
Şirin GÖKMEN*

Abstract: Traditional practices behind the tombs that one of the important research subjects of folklore are fundamentally investigated under the topic of public beliefs. Tombs are used as places that peoples look for ways for their sickness or peoples express their wishes and desires in the frame of powers believed to existent of persons lying down in their graves. One part of traditional practices behind of the tombs includes several desires of peoples, for example to find a job, to open his-her destiny, to want a child, to buy a car or a house, to look for a cure to his-her sickness etc. In this article, it was aimed to investigate to tombs toward folklore in Isparta Province, to determine exact locations of tombs, and knowledge about persons lying down in graves, to designate legend and stories about tombs, to determine goals of visitors coming to tombs, and to study traditional practices of tomb visitors about their wishes. For this aim, studied tombs in Isparta Province were as follows; Aldan Dede (Alaeddin Efendi), Andık Dede ve Perforated Stone (Andık Deresi), Arap Beşir Dede (Hacı Beşir), Ayırt Dede, Beşkızalı Osman Zühtü Efendi, Gök Veli Sultan-Şeyh Recep (Ayak Dedesi), Hacı'ı Sultani / Abdulkadir Geylani, Halife Sultan, Hızır Abdal Sultan (Hızır Dede), Hüseyin Baş Dede.

Key Words: Folklore public beliefs, Tomb, vow, votive, Isparta.

*Süleyman Demirel University, Faculty of Fine Arts/ISPARTA
fnozan@hotmail.com

*Universty of Selcuk /KONYA

Мавзолеи найденные в центре района Спарта

Помощник Доцента Доктор Филиз

Нурхан Олмез*

Ширин Гокмен**

Резюме: Традиционные практические исследования мавзолеев, являющихся важной темой научных исследований фольклора, в своей основе опираются на верования народа. Мавзолеи, в рамках воспользования силы веры в то, что в находящихся в них могилах есть люди, используются людьми как средства избавления от болезней и местом, где люди произносят молитвы об исполнении различных желаний. Одна часть традиционных исследований мавзолеев включает различные просьбы и желания людей (желающих жениться помочь найти им их судьбу, желание иметь детей, желание счастливого брака, избавление от болезней и т.д.). В этой статье, рассматривая с точки зрения фольклора 39ти мавзолеев, найденных в районе Спарты, намечено рассмотрение традиционных действий посетителей мавзолеев и определение целей их посещения, а также определение точного местонахождения этих мавзолеев, сбор информации о людях, лежащих в могилах и сбор рассказов и легенд, посвященных этим мавзолеям. С этой целью были взяты на исследование некоторые мавзолеи: Алдан Деде (Аллаэддин Эфенди), Андик Деде и Деликли Таш (Адин Дереси), Арап Бешир Деде (Хаджи Бешир), Аирт Деде, Бешказалы Осман Зютхю Эфенди, Гок Вели Султан-Шейх Реджеп (Аяк Дедеси), Хаджеи Султани (Абдулкадир Гейлани, Халифе Султан, Хызыр Абдал Султан (Хызыр Деде), Хусейн Баш Деде.

Ключевые слова: Фольклор, Народные Суеверия, Мавзолей, Обет, Спарта.

* Университет имени Сулеймана Демиреля, Факультет Искусств, Отделение Традиционные Ручное Мастерство Тюрков, Спарта

** fnozan@hotmail.com